

เกาะรัตนโกสินทร์

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

พิเชษฐ์ เดชพิณ

เกาะรัตนโกสินทร์

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

พิเชษฐ เดชผิว

เกาะรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

พิเศษฐ์ เดชผิว.

เกาะรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม.--กรุงเทพฯ : แม็ค, 2548.

216 หน้า.

1. กรุงเทพฯ. I. ชื่อเรื่อง.

959.311

ISBN : 974-9953-98-3

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

บริษัทขอสงวนลิขสิทธิ์ ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด
ของเนื้อเรื่อง ภาพประกอบและอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไปทำการคัดลอก
โดยวิธีพิมพ์ดีด เรียงตัว อัดสำเนา ถ่ายฟิล์ม ถ่ายเอกสาร
พิมพ์โดยเครื่องจักร หรือวิธีการอื่นใดเพื่อนำไปแจก จำหน่าย

สงวนลิขสิทธิ์ : ตุลาคม 2548

ราคา 95 บาท

จัดจำหน่ายโดย บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

การสั่งซื้อ : ส่งธนาคัตถ์สั่งจ่าย ไปรษณีย์ลาดพร้าว ในนาม บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด
9/99 อาคารแม็ค ขอยลาดพร้าว 38 ถนนลาดพร้าว แขวงจันทระเกษม

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2938-2022-7 โทรสาร 0-2938-2028

พิมพ์ที่ บริษัท เอส เอ็ม เอ ธุรกิจและการพิมพ์ จำกัด โทรศัพท์ 0-3449-2022-7

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ด้วยกระดาษ ดับเบิล เอ
กระดาษจากไม้ปลูก ไม่รบกวนไม้ธรรมชาติ

คำนำ

เกาะรัตนโกสินทร์ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นหนังสือ
ค้นคว้าอ้างอิง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
สาระที่ 5 : ภูมิศาสตร์ มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
สภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม และมี
จิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บริษัท สำนักพิมพ์แม็ค จำกัด

อธิบาย

บทนำ	1
เมืองกับการพัฒนา	1
ความหมายของเมือง	3
ความหมายของคำว่า “ย่าน”	5
วิถีชีวิตแบบเมือง ความเป็นปกติและธรรมดาสามัญ	7
การปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง	10
ความหลากหลาย คือทุนทางสังคมวัฒนธรรม	11
พัฒนาการของเมืองในประเทศไทย : บริบททางสังคม และวัฒนธรรม	13
กว่าจะเป็นเกาะรัตนโกสินทร์	18
จากมนุษย์สมัยหินสู่บ้านเมืองและรัฐ	18
ความเคลื่อนไหวของกลุ่มชนที่พูดภาษาไทย-ลาว	24
รัฐอิสระในดินแดนประเทศไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-20	27
พระพุทธศาสนา “ลังกาวงศ์” เชื่อมโยงรัฐต่างๆ	30
กรุงศรีอยุธยา : ราชอาณาจักรสยาม (พ.ศ.1893-2310)	33
ความเป็นมาเกาะรัตนโกสินทร์	35
นามเดิมของเกาะรัตนโกสินทร์	36

เมื่อเริ่มสร้างเมือง	42
พวกฝรั่งรู้จักแต่“บางกอก”	46
ทำไมจึงเรียก“บางกอก?”	48
บางกอก เมืองท่าหน้าด่าน	49
กรุงธนบุรี “เมืองนอกแตก”	51
กำเนิดกรุงเทพมหานคร ณ ฟังตะวันออก	52
ความเป็นมาของกรุงเทพมหานคร	54
อันเนื่องมาแต่ชื่อกรุงเทพมหานคร	54
ทำไม? รัชกาลที่ 1 ย้ายพระนครข้ามฟาก	57
กรุงเทพฯ ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์	59
กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 2 - รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2352 - 2394)	63
กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2394 - 2411)	64
กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 5 - รัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2411 - 2489)	67
กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489 - ปัจจุบัน)	69
กรุงเทพฯ : วิถีชีวิตคนเมืองน้ำ	74
เส้นทางสัญจร	79
ทำมาค้าขายก็ในน้ำ	83

ศาสนสถานอันศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในน้ำ	85
เทศกาลงานบุญ : แข่งเรือ	86
การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน	87
การปกครองช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์	88
ชุมชนชาวต่างชาติในราชอาณาจักรสยาม	91
กรุงเทพฯ สมัยใหม่เกิดขึ้นได้อย่างไร	107
ในกำแพงเมือง นอกกำแพงเมือง	107
พระนคร : ศูนย์กลางจักรวาล	109
ถนน : จุดเปลี่ยนเมืองน้ำสู่เมืองบก	110
ปรับปรุงระบบกรรมสิทธิ์ถือครองที่ดิน	116
การสำรวจและทำแผนที่ของราชอาณาจักรสยาม	118
การจัดการปกครองให้ทันสมัย	119
การขยายตัวของเมือง : กรุงเทพมหานคร	121
พื้นที่ทางวัฒนธรรมในเกาะรัตนโกสินทร์	124
เกาะรัตนโกสินทร์ชั้นใน	124
เกาะรัตนโกสินทร์ชั้นนอก	157

บทสรุป พัฒนาการของเกาะรัตนโกสินทร์	197
บรรณานุกรม	200
บันทึกท้ายเล่ม - คำขอบคุณ	204
เกี่ยวกับผู้เขียน	206

บทนำ

เมืองกับการพัฒนา

นับแต่สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เมื่อ พ.ศ. 2325 กรุงเทพฯ ได้รองรับผู้คนหลากหลายเชื้อชาติหลากหลายเผ่าพันธุ์ ทั้งจีน ลาว เขมร มอญ ญวน ฝรั่งเศส ต่างพากันอพยพเข้ามา รวมทั้งที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยศึกได้อยู่อาศัยลงหลักปักฐาน ทั้งแบบชั่วคราวและแบบถาวร แต่ละกลุ่มพันธุ์ต่างก็ดัดแปลงปรับตัว เลือกประกอบอาชีพที่ตนเองถนัด แม้จะมีการสงวนอาชีพไว้สำหรับคนไทยบ้าง เช่น งานช่างฝีมือ แต่ก็ยังมีอาชีพหนึ่งที่กลายเป็นกลไกสำคัญต่อการก่อร่างสร้างรูปรัฐชาติมาจนทุกวันนี้ นั่นก็คือ **การค้าขาย** โดยเฉพาะในหมู่คนจีนซึ่งมีความชำนาญในการค้าและมีความความขยัน อดทน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2544)

กรุงเทพฯ ถูกเลือกให้เป็นเมืองหลวงและเป็นตัวแบบของการสร้างความเป็นเมืองขนาดใหญ่ของประเทศไทยที่ผ่านการก่อร่างสร้างตัวมาอย่างยาวนานกว่า 220 ปี นับตั้งแต่การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นศูนย์กลางของรัชชาติ ความเจริญที่เปลี่ยนผ่านทำให้กรุงเทพฯ ดูดซับสิ่งต่างๆ ไว้ตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา จากสังคมเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนมีเหลือจึงขาย ไปสู่การผลิตเพื่อขายและส่งออกขายยังต่างประเทศ เมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้นพร้อมกับการเติบโตของระบบทุนนิยม กรุงเทพฯ ก็เก็บรับแนวทางการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยในทุกๆ ด้านตามแนวทางการพัฒนาประเทศแบบตะวันตก ระบบสาธารณูปโภค

พื้นฐานถูกสร้างขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งการสร้างถนนหนทาง แหล่งพลังงาน ระบบขนส่ง ตึกรามบ้านช่อง ระบบติดต่อสื่อสารผ่านเครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย แบบแผนทางการผลิตที่เปลี่ยนไปส่งผลต่อแบบแผนพฤติกรรม การใช้ชีวิตและการทำงานของคนที่อยู่ในเมือง เป็นสังคมเมืองที่รวมสิ่งต่างๆ ไว้ด้วยกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง เทคโนโลยีและวิทยาการ

ประมาณการกันว่าในปัจจุบันมีผู้อยู่อาศัยใช้ชีวิตอยู่ในกรุงเทพมหานครรวมกันกว่า 10 ล้านคน เขาเหล่านั้นเป็นใคร ทำไมมารวมกันอยู่อย่างมากมายในสถานที่ซึ่งทั้งแออัด เต็มไปด้วยฝุ่นควัน ค่าครองชีพสูง ฯลฯ ผู้คนหลากหลายเข้ามาใช้ชีวิตในกรุงเทพฯ ด้วยมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป บ้างฝันถึงอนาคตที่ดีกว่าจากการได้ศึกษาเล่าเรียน บ้างมองเห็นถึงรายได้จากตำแหน่งงานที่ใช้แรงน้อยได้เงินมาก บ้างเลือกโอกาสได้ส่วนแบ่งรายได้จากอาชีพที่ไม่ต้องพึ่งพาฟ้าฝน บ้างมองเห็นถึงโอกาสในการเลื่อนสถานภาพทางสังคม แม้จะแตกต่างหลากหลายแต่ทุกคนก็คาดหวังว่าเมืองอย่างกรุงเทพฯ มีโอกาสให้เลือกไขว่คว้าได้เสมอ

เนื่องจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจในประเทศไทย และประเทศแถบเอเชียที่เติบโตอย่างก้าวกระโดด แต่ไม่ได้มีฐานโครงสร้างระบบที่รองรับ การผลิตและการค้าจึงเป็นการพึ่งพาการส่งออกเป็นหลัก ส่วนระบบการเงินการธนาคารซึ่งอิงอาศัยการกำหนดมูลค่าเงินกับตลาดโลก เมื่อเศรษฐกิจโลกชะลอตัวหรือเกิดภาวะซบเซา จึงส่งผลโดยตรงกับประเทศผู้ผลิตและส่งออก ผลที่ตามมาคือ เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทยอย่างรุนแรง ภาคธุรกิจ อุตสาหกรรม บริการ สถาบันการเงินต้องยกเลิกกิจการและปิดตัวลงเป็นจำนวนมากพร้อมๆ กับที่ภาค

แรงงานต้องว่างงานลงซึ่งเกิดผลพวงที่ตามมาทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540)

ความหมายของเมือง

ในทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ความหมายของ **เมือง** ไม่ว่าจะ เป็นเมืองขนาดเล็กหรือใหญ่ มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมระดับใดก็ตาม คำว่า “เมือง” จะมีความหมายที่แตกต่างหลากหลายกันไป เมืองอาจหมายถึงการตั้งถิ่นฐานถาวรประกอบไปด้วยสิ่งปลูกสร้าง อันได้แก่ อาคาร บ้านเรือน ระบบสาธารณูปโภค เมืองเป็นที่อยู่อาศัยของประชากรอย่างหนาแน่น ประกอบด้วยผู้คนหลากหลายทั้งเพศ วัย หน้าที่การงาน สถานภาพ และชาติพันธุ์ อาชีพพื้นฐานของเมืองจะไม่ใช้เกษตรกรรม เมืองมีระบบบริหารจัดการและการปกครองเป็นของตนเอง นอกจากนี้เมืองยังประกอบไปด้วยองค์กรทางสังคมต่างๆ มากมาย เป็นศูนย์รวมของชนบทรวมเนียม ประเพณีต่างๆ อีกด้วย

ที่ผ่านมาเมืองถูกสร้างความหมายหลักๆ สองแบบ (กาญจนา แก้วเทพ, ม.ป.ป.) **แบบแรก** คือ เมืองเป็นตัวแทนของความเจริญก้าวหน้า ทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยีวิทยาการ และศิลปวัฒนธรรม ฉะนั้นหากต้องการจะพัฒนาประเทศ สิ่งที่ต้องกระทำคือการสร้างเมืองขนาดใหญ่ขึ้นมา เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าในด้านต่างๆ จากนั้นความเจริญในเมืองจะไหลรินไปยังพื้นที่ชนบทห่างไกล เฉกเช่นการแผ่ขยายความเจริญก้าวหน้าจากประเทศตะวันตกไปยังประเทศโลกที่สาม ตามความเชื่อแบบ **การทำให้ทันสมัย** หรือการแพร่

กระจายของความเจริญ วิธีการเปลี่ยนแปลงสังคมของประเทศจากความด้อยพัฒนาไปสู่สังคมที่พัฒนาแล้วมักจะต้องลอกเลียนตามตัวแบบจากสังคมตะวันตกใน

ทุกๆ ด้าน ยิ่งลอกเลียนได้เหมือนเท่าใดก็ถือว่าพัฒนาได้เท่านั้น ดังนั้นการพัฒนแบบนี้จึงกดทับปิดกั้นความแตกต่างหลากหลายที่แปลกแยกไปจาก

ตัวแบบชนบทและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชนบททั้งหลายจะถูกมองว่าเหนียวรั้งและขัดขวางการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาจำเป็นต้องเปลี่ยนพื้นที่ชนบทให้มีความเป็นเมืองให้หมด เมื่อเป็นเช่นนี้การพัฒนาก็กลายเป็นการตัดคนออกจากรากเหง้าของตนเอง แล้วสวมสิ่งที่เป็นตัวแทนของการพัฒนางlobal

ส่วนแบบที่สอง เมืองถูกมองในแง่ของพื้นที่ที่ดูดซับส่วนเกินจากความอุดมสมบูรณ์และความมั่งคั่งทางทรัพยากรธรรมชาติจากชนบทสู่เมืองเพื่อผลในการสะสมทุนและความเจริญก้าวหน้าของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทั้งในระดับประเทศและในระดับโลก ผลที่ตามมาคือเกิดความไม่สมดุลและไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนา

เมื่อพิจารณาลักษณะของความเป็นเมืองทั้งในแง่การเกิดและพัฒนารูปแบบของเมืองในประเทศไทยอย่างเช่นกรุงเทพมหานคร จะพบว่า

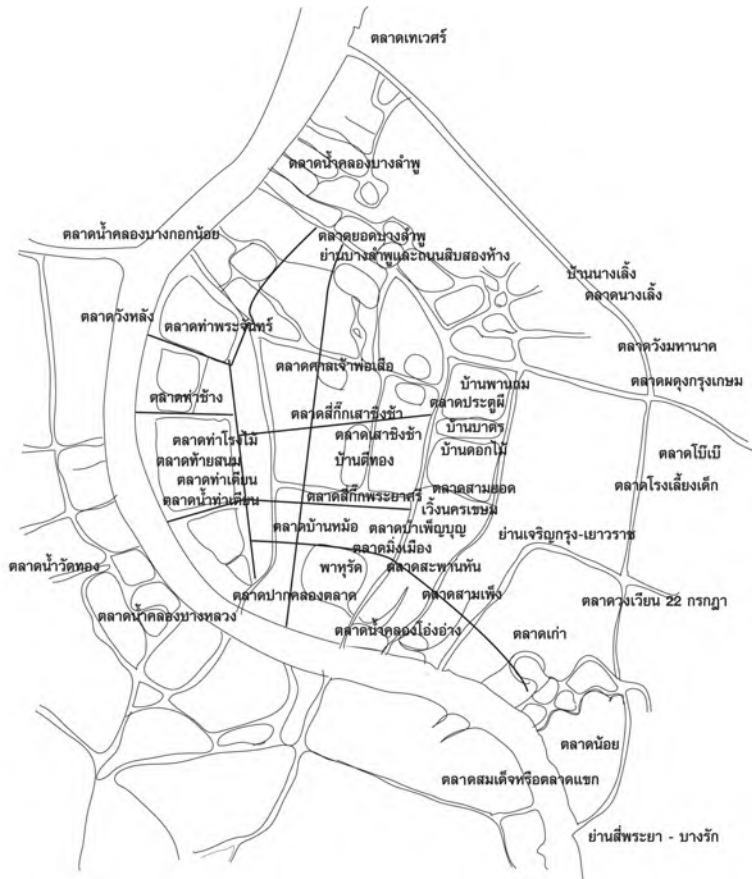
ลักษณะเป็นเมืองโตเดี่ยว (primate city) ที่มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนอาจกล่าวได้ว่ามีความเป็นเมืองมากเกินไป (over urbanization) รวมทั้งมีลักษณะการเติบโตแบบรวมศูนย์คือรวมทุกอย่างทุกอย่างไว้ด้วยกัน ทั้งหมด ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง การศึกษา เทคโนโลยี ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ โดยไม่มีการกระจายออกไปยังเมืองในระดับรองๆ

ความหมายของคำว่า “ย่าน”

“ย่าน” หมายถึง กลุ่มความสัมพันธ์ของชาวเมืองในบริเวณที่มีการรวมตัวของกิจกรรมประเภทต่างๆ เช่น การผลิต การค้าขายแลกเปลี่ยน การบริการ อาจเป็นกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดอย่างเข้มข้นและต่อเนื่อง และมีพลังดึงดูดให้เกิดกระแสของการปฏิสัมพันธ์กัน เช่น ย่านบางลำพู ลำเพ็ง ประตูนํ้า ถือได้ว่าเป็นย่านของการค้าขายสินค้าทั้งปลีกและส่ง ย่านสนามหลวงที่ถือว่าเป็นชุมทางต้นสายของรถโดยสาร ย่านบ้านหม้อขึ้นชื่อด้านเครื่องเสียงลำโพง อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ หรือแม้กระทั่งย่านคลองหลอด ซึ่งเป็นย่านขายของจิปาตะในช่วงเวลากลางคืน เป็นต้น

ที่มา : จากการค้นคว้า

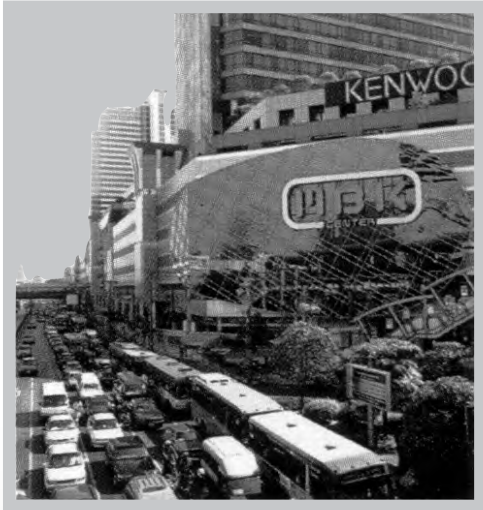
วิถีชีวิตแบบเมือง

ความเป็นปกติและธรรมดาสามัญ

วิถีชีวิตของผู้คนที่เร่งรีบ ความแออัด ในสังคมเมืองเช่นกรุงเทพฯ แต่ละคนต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้สามารถดำรงอยู่หรือเอาตัวรอดให้ได้ บางครั้งต้องแก่งแย่งแข่งขันเพื่อสร้างโอกาสใหม่ให้กับชีวิต ทำให้หลายครั้งเราเพิกเฉยมองข้าม **ความธรรมดาสามัญ** และ**ความเป็นปกติธรรมดา**ของชีวิต โดยเฉพาะชีวิตของเราเองที่มักถูกทำให้เชื่อว่ามันเป็นเช่นนั้น จน “มองไม่เห็น” หรือลืมหืมคิดกันไปว่าแท้ที่จริงแล้วภายใต้ความธรรมดาสามัญและความเป็นปกติธรรมดาของชีวิตนั้นแฝงไปด้วยความหมายหรือนัยทางสังคม วัฒนธรรมที่ซับซ้อนทั้งสิ้น เช่น การทำงานหาเลี้ยงชีพ การกินอยู่ การเดินทางตามท้องถนน การจับจ่ายใช้สอย การพักผ่อนหย่อนใจ การออกกำลังกาย การติดต่อสื่อสารมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล

สิ่งที่เรียกว่า “เมืองสมัยใหม่” ในปัจจุบัน ถ้าพิจารณาโดยใช้มุมมองทางสังคมวัฒนธรรม จะพบว่าเมืองในลักษณะที่เป็นอยู่นี้อาจไม่ใช่เมืองที่แท้จริง ไม่ได้เป็นเมืองที่มีขึ้นเพื่อเกื้อกูลให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีระหว่างคนที่อาศัยอยู่ในเมืองเดียวกัน อีกทั้งลักษณะทางกายภาพของเมืองทุกวันนี้ยังกลับ

กลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความสัมพันธ์ เนื่องจากพื้นที่ของเมืองส่วนใหญ่ได้กลายเป็นที่ชุมนุมของทุนและสินค้า รวมไปถึงระบบการขนส่งสื่อสาร ซึ่งในเบื้องต้นอาจมีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาวเมืองทั้งหลาย แต่เมื่อเวลาผ่านไปบรรดาสินค้าและทุนชนิดต่างๆ กลับทวีจำนวน

ขึ้นอย่างมากมายและแผ่ขยายออกไปจนเต็มพื้นที่ที่เคยเป็นบริเวณใช้สอยของชาวเมืองหรือแม้แต่บริเวณที่เป็นกลุ่มอาคารที่อยู่อาศัย รวมไปถึงสถานที่ทางศาสนา

ความเจริญทางวัตถุกำลังสร้างวัฒนธรรมใหม่แห่งการบริโภคและเข้ามามีบทบาทแทนที่วัฒนธรรมไทยแบบเดิม ซึ่งชาวกรุงเทพฯ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ศาสนา การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน เช่น การพึ่งพาอาศัยกลายเป็นแยกกันอยู่ มีโลกส่วนตัวหรือใช้เวลาไปกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ และเกิดอาการว่าเหว่เจียนเหงาขาดความอบอุ่นที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์

การที่คนส่วนใหญ่ต้องดิ้นรนปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเงื่อนไขทางเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ ส่งผลให้เกิดการสูญเสียความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีมาแต่เดิม เนื่องจากกระบวนการแยกหน้าที่บทบาทในการทำงาน แบ่งแยกพื้นที่กิจกรรม ที่อาศัย ที่ทำงาน ที่พักผ่อนออกจากกัน

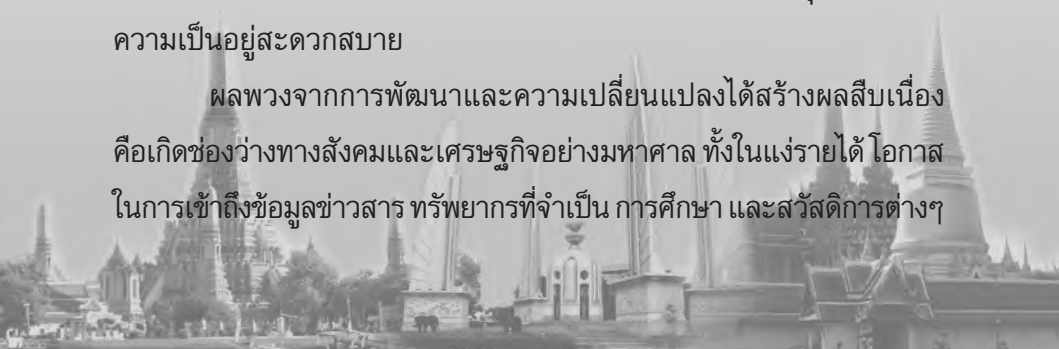
คนที่ปรับตัวไม่ได้อาจเกิดสภาพปัจเจกที่ขาดความไว้วางใจต่อคนรอบๆ ตัว เกิดเป็นสังคมที่จำกัดคับแคบตัวใครตัวมัน เพราะไม่สามารถกำหนดตำแหน่งแห่งความสัมพันธ์ของตัวเองกับระบบทั้งหมดได้

คนเมืองใช้เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติไปเป็นตึกรามบ้านช่อง ถนนหนทาง แม้กระทั่งเขตธรรมชาตก็เกิดจากการตกแต่งประดับประดาโดยมีต้นไม้เป็นส่วนประกอบเท่านั้น นอกจากสภาพแวดล้อมที่ห่างไกลจากสภาพธรรมชาติดั้งเดิมแล้ว รูปแบบความสัมพันธ์ก็มีความแตกต่างกันระหว่างคนเมืองกับคนชนบท

วิถีของคนเมืองมาจากการที่ประชากรจำนวนมากมาอาศัยอยู่รวมกันในพื้นที่อันจำกัด ทำให้เกิดความหนาแน่น (อัตราประชากรต่อหน่วยพื้นที่) คนเมืองมีหลายประเภท การคบหาสมาคมเป็นไปตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายและความจำเป็น ยกเว้นภายในกลุ่มเครือญาติและเพื่อนสนิท ความสัมพันธ์ตามหน้าที่เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นส่วนตัว ห่วงเหินและไม่ถาวร

นอกจากนี้ บุคลิกภาพของคนเมืองก็ต่างไปจากคนชนบทโดยที่คนในเมืองมักจะมีความรู้เพื่อประกอบอาชีพตามความชำนาญเฉพาะด้าน และมักจะเป็นวิชาชีพหรือการบริการ การใช้เวลามักอิงอยู่กับเวลามาตรฐานเป็นทางการ มีความเร่งรีบที่จะทำกิจกรรมหลายๆ อย่าง การที่ต้องดิ้นรนเอาตัวรอดทำให้ความเห็นอกเห็นใจกันมีน้อย คนเมืองนิยมวัตถุ เพราะชีวิตความเป็นอยู่สะดวกสบาย

ผลพวงจากการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงได้สร้างผลสืบเนื่องคือเกิดช่องว่างทางสังคมและเศรษฐกิจอย่างมหาศาล ทั้งในแง่รายได้ โอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ทรัพยากรที่จำเป็น การศึกษา และสวัสดิการต่างๆ

การปรับตัวท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

สังคมมีกลไกภายในตัวเองที่จะทำให้ต้องมีการปรับตัวอยู่เป็นระยะๆ ในทุกๆ ระบบสังคมจะมีแรงต้านกันอยู่ ด้านหนึ่งคือความพยายามของโครงสร้างที่จะควบคุมบังคับกล่อมเกล้าให้ปัจเจกบุคคลมีโลกทัศน์บางอย่าง ปฏิบัติตัวบางอย่างเพื่อที่จะเอื้อให้ระเบียบของสังคมดำรงอยู่และดำเนินต่อไปได้ ส่วนแรงต้านตรงข้าม คือพลังของปัจเจกบุคคลที่ต่างก็ดิ้นรนเพื่อเอาชนะระบบ เพื่อแสวงหาหนทางให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองปรารถนาอยู่ตลอดเวลา การย้อยู่ระหว่างพลังทั้งสองด้านนี้ เป็นสิ่งที่อธิบายว่าเหตุใดระเบียบของสังคมจึงไม่อาจลงตัวหรือคงอยู่ได้ และต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่อง (ปริตตา เฉลิมเผ่า, ม.ป.ป. : 10-11)

ท่ามกลางสภาพของการต่อรองช่วงชิงนิยามและการสร้างอัตลักษณ์อยู่ตลอดเวลาทั้งที่ผ่านมาในอดีต ช่วงเวลาปัจจุบันและต่อไปในอนาคตนั้น การค้นหาและทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับชีวิตที่ต้องปรับตัว ผู้คนธรรมดาสามัญใช้ยุทธวิธีหรือกลวิธีทางสังคมต่างๆ ต่อสู้จัดการกับปัญหาที่พวกเขาเผชิญอยู่จริงในชีวิตประจำวันอย่างไร¹

¹ ผู้เขียนหยิบยืมมาจากฮาร์โรลด์ การ์ฟิงเกิล (H.Garfinkel, 1967) อ่านเพิ่มเติมได้ในไชยรัตน์ (2543) ซึ่งผู้เขียนเห็นว่า คำถามนื้อยบนพื้นฐานการมองมนุษย์ที่มีทั้งเหตุผล อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด มีชีวิตจิตใจ เคารพต่อความเป็นมนุษย์ ช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจต่อพลังของโครงสร้างที่กระทำต่อปัจเจกบุคคล และพลังของปัจเจกที่จัดการกับปัญหาชีวิตของตนเอง ซึ่งถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นอยู่จริงในระดับชีวิตประจำวัน มีนัยสำคัญต่อการรังสรรค์ชีวิตทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมเมืองอย่างกรุงเทพฯ ในยุคปัจจุบันไม่น้อย

ความหลากหลาย คือ ทุนทางสังคมวัฒนธรรม

ความล้ำหลังทางสังคมการเมืองไทยประการหนึ่งคือ การที่รัฐและคนในสังคมส่วนใหญ่ขาดความเข้าใจถึงความแตกต่าง หรือความหลากหลายของกลุ่มต่างๆ ทางสังคม เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มอาชีพ และกลุ่มชนชั้นทางสังคม ซึ่งจำแนกแยกย่อยสังกัดในส่วนต่างๆ ทั้งแบบเปิดเผยเป็นที่รับรู้ และกลุ่มที่คลุมเครือจัดประเภทได้ยาก ผลที่เกิดขึ้นตามมาจากความเข้าใจอันจำกัดนี้เองที่เป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้ง หรือไม่ลงตัวในการจัดสรรปันส่วนทรัพยากร นำไปสู่ความขัดแย้ง ต่อรอง ต่อต้าน ทั้งในทางเศรษฐกิจการเมือง และวัฒนธรรม

การพัฒนาประเทศที่ยึดเอาแนวทางแบบประเทศทางตะวันตกที่ใช้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ พยายามเปลี่ยนแปลงโลกไปในทางเดียวกัน จนกลายเป็นการสร้างวัฒนธรรมแบบมวลชน (mass culture) ซึ่งเป็นแนวคิดที่คล้ายกับการสร้างการเป็นหนึ่งเดียวกันของโลก(globalization) ดังนั้น บรรดากลุ่มชนที่มีรูปแบบ

วิถีชีวิต วัฒนธรรมที่แตกต่างกันจะค่อยๆ ถูกสลายลงให้หมดไปในกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่

แต่เมื่อเวลาผ่านไปความจริงที่เกิดขึ้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้เกิดวัฒนธรรมมวลชนอย่างครอบคลุมกว้างขวางได้รับการต่อต้านหรือขัดขึ้นที่จะดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของกลุ่มตนเอง แม้จะมีการเคลื่อนย้ายของผู้คนจากท้องถิ่นเดิมไปทำงานตามแหล่งอุตสาหกรรมหรือตามเขตเมือง ผู้คนก็ยังจะรวมกลุ่มกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอาจจะเป็นกลุ่มทางชาติพันธุ์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มวัฒนธรรม โดยอาศัยความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมเป็นเครื่องมือในการสร้างความเป็นพวกเดียวกัน เช่น ภาษา ศาสนา การแต่งกาย พื้นเพ วิธีการทำมาหากินร่วมกัน และความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ร่วมกัน

การไม่ยอมจำนนกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนไปทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม หรือตกเป็นฝ่ายตั้งรับ หลายคนเลือกที่จะสร้างความหมายใหม่ให้กับการดำรงอยู่ของตนเองในสังคมเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ การที่รัฐพยายามจะยื่นมือเข้ามาจัดการจัดระเบียบ รวมถึงให้ความช่วยเหลือในลักษณะงานสังคมสงเคราะห์ก็กลับเป็นการตอกย้ำความเป็นคนชายขอบที่อ่อนแอ ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ต้องแบกรับภาระการเลือกประกอบอาชีพในภาคการผลิตและงานบริการที่ไม่เป็นทางการ เช่น การประดิษฐ์ งานหัตถกรรม การรับจ้าง การเก็บของเก่าขาย รวมไปถึงค้าขายหาบเร่ แผงลอย เป็นเพียงโอกาสหนึ่งในการที่จะมีชีวิตรอด ซึ่งการปรับตัวต่อผู้ตั้งรกรากนี้อาจมีหลากหลายรูปแบบ และเป็นการยืนยันกับสังคมว่าพวกเขาไม่ใช่ผู้สร้างปัญหาให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นการกีดขวางการจราจร